

سنگش وقف پول و اثرگذاری آن بر استغال زایی

دکتر جواد سرخوش^{*} ^۱، سپیده رمضانی^۲

- دانشیار گروه فقه و حقوق دانشگاه الزهرا(س) و گروه حقوق دانشگاه آزاد واحد تهران شمال
- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه الزهرا(س)، تهران

چکیده

موضوع: وقف از مقوله‌هایی است که به کشورهای اسلامی اختصاص ندارد و در سراسر جهان، به ویژه در کشورهای توسعه یافته، نهادهای وقفي فراوانی وجود دارد. با گذشت زمان و افزایش جمعیت، علی‌رغم تمایل مردم به شرکت در سنت حسن وقف، توانایی کمتری در وقف انفرادی وجود دارد؛ بنابراین لزوم تدوین روش‌های نوین، به طوری که مردم با مبالغ اندک بتوانند جزء واقفین به شمار آمده و اثرباره‌گاری از خود به جای بگذارند، بیش از پیش نمایان می‌شود. وقف پول، سهام و اوراق بهادرار یا انتشار اوراق وقفی، دارای وجود مشترکی است. برای وقف پول دو نظریه مطرح است: گروهی وقف پول را صحیح قلمداد می‌کنند و گروهی نیز مخالف وقف آن می‌باشند. هدف ما، بررسی ادله قائلین به صحت و عدم صحت وقف پول و تاکید بر همسو بودن ماهیت پول با ماهیت وقف و صحیح انگاشتن وقف پول و تاثیر آن بر استغال زایی با گسترش وقف می‌باشد. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی از طریق گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای نگاشته شده است. نتیجه این نوشتار حاکی از آن است که پذیرش صحت وقف پول بهترین راه برای حفظ نقش اساسی نهاد وقف و گردش چرخ اقتصادی جامعه و رونق استغال است و نیازمند پژوهش در این راستا می‌باشد. در جامعه‌ای که پول قابلیت وقف داشته باشد، هر فردی حتی با کمترین دارایی می‌تواند به وقف بخشی از پول خود اقدام نماید و شاهد آثار مثبت آن باشد.

وازگان کلیدی: وقف، وقف پول، صحت وقف پول، عدم صحت وقف پول.

* Javadsarkhosh1398@gmail.com

(۱) مقدمه

بیان مساله: وقف به عنوان یکی از مصادیق مهم خیرات در دین اسلام به شمار می‌رود. نهاد وقف از ابتدا برای فقراء، درماندگان، سبیل الله و هرنوع خدمت به عموم مردم و با هدف قربت الله و پاسخ به مشکلات روز بوده و اکثرا نقشی مثبت در جامعه داشته است. وقف با همه مسائل خاص خود دارای آثار و پیامدهایی هم از لحاظ مادی و هم از لحاظ معنوی می‌باشد. از جمله آثار وقف انتفاع موقوف علیهم در مال وقف است که هم ثمراتی برای واقف و هم موقوف علیهم که در وقف عام، عموم افراد جامعه می‌باشند و یا صاحبان عنوان عام مانند فقرا و ايتام و امثالهم که مدنظر و تاکید مقام معظم رهبری در بندهای ۲ و ۳ و ۶ منشور هفت گانه ایشان و در وقف خاص که وقف بر اولاد یا ذریه و... می‌باشد؛ در پی خواهد داشت. وقف متناسب با مقتضیات زمان و نیازهای جامعه اشکال جدیدی به خود گرفته است و در جایی که دولت و حکومت توجه زیادی نداشته، مردم خود اقدام به رفع نیازهای جامعه و نیازمندان می‌کرددند. وقف پول در فقه اسلامی با عنوان (وقف الدرارم و الدنانیر) مورد توجه بوده است. وقف پول در صورتی که اجرایی شود و در امور خیریه صرف شود موجب ترویج سنت حسنی وقف می‌شود و ترویج وقف، مشکلات زیادی را برطرف می‌سازد و حتی موجب رونق اشتغال و روی کارآمدن نیروهای توانا و ماهر نیز می‌شود. ظاهراً این دیدگاه وجود دارد که در کشور ما وقف پول مسئله جدیدی است. وقف پول از قرن هشتم به بعد در جوامع اهل سنت مطرح و به آن عمل شده؛ اما در جوامع شیعی تازه مطرح شده است. (خسروی، ۱۳۸۶:ص ۱۲۸) علت آن این است که اهل سنت از ابتدا در تشکیل حکومت‌ها دخیل بوده‌اند و مباحث اقتصادی حکومتی را مورد بحث و نقد قرار می‌دادند؛ ولی در جوامع شیعه این مباحث اجازه طرح نداشته است چون حکومت شیعی نبوده است. (خسروی، ۱۳۸۶:ص ۱۲۹-۱۲۸) بنابراین لازم است که همراه با تحول اوضاع و شرایط و مقتضیات زمان و مکان، مسائل جدیدی همچون وقف پول مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

ضرورت تحقیق: با تحقیق و کنکاش و دقت نظر در این بحث می‌توان خدمتی قابل تقدیر به جامعه و توسعه موقوفات نمود.

پیشنه تحقیق: در این زمینه به طور پراکنده در مقالات فقهی و حقوقی نوشته‌هایی وجود دارد که در جای خود ذی قیمت است اما به طور جدی به اهمیت این مساله اشاره‌ای نشده است و تاکید چندانی به صحیح انگاشتن ادله موافقان وقف پول صورت نگرفته است.

بحث نظری: یکی از نکات جالب و شایان توجه در خصوص وقف، تنويع و گستردگی کارکردهای وقف می‌باشد. در فقه شیعه برای وقف، مصرف خاصی تعریف نشده و برای هر عمل مشروعی، وقف صحیح است؛ لذا بعضی از فقهاء شیعه بیان کرده‌اند که حتی وقف برای کافران و اهل ذمه نیز صحیح است؛ چرا که ایشان نیز بندگان خدا هستند. از کارکردها و مصارف وقف می‌توان به وقف مسجد، بیمارستان و مراکز درمانی برای نگهداری از معلولان و بیماری‌های مزمن و تاسیس مدارس، کمک به در راه ماندگان و ابن سبیل، کمک به زنان سرپرست خانوار، کمک به

ازدواج دختران و پسران نیازمند، ایجاد مراکز صنعتی مورد نیاز مردم و استغالت زایی اشاره کرد. حتی وقف نامه‌های عبرت انگیز و جالبی نیز در شهر مقدس مشهد وجود دارد از جمله وقف بر اطعام زائران امام رضا(ع)، وقف بر اسکان زائران امام هشتم، وقف برای تامین مخارج طلاب(کاتوزیان، ۱۳۹۲، ۱۱۹) که نشان‌دهنده اهمیت وقف و توجه به اشاره جامعه است.

سوالات تحقیقی: آیا وقف پول صحیح است؟ و می‌توان از آن به عنوان ابزار کاربردی برای توسعه موقوفات بهره برد؟ اهداف تحقیق: چنین پژوهش‌هایی به خودی خود با ارزش هستند مضافاً این که در مقام عمل نیز می‌تواند بسیار کارساز بوده و موجب رونق وقف و ایجاد شغل در جامعه شود که این خود هدفی والا می‌باشد.

(۲) روش تحقیق

اطلاعات ضروری تحقیق مبنی بر روش استادی و به شیوه‌ی توصیفی تحلیلی گردآوری شده است.

(۳) یافته‌های تحقیق

وقف در لغت

مرحوم دهخدا، وقف را به معانی متعدد از جمله: از حرکت ایستادن، نگه داشتن، آرام گرفتن و حبس کردن چیزی برای استفاده کسی، معنا می‌کند. (دهخدا، ۱۳۵۲: ذیل واژه وقف)

وقف در لحن ال ح
فقهای امامیه وقف را عبارت از این می‌دانند که اصل مال از هرگونه تصرف مالکانه حبس و حفظ شود و منافع آن در جهتی خاص یا به طور کلی در جهات عمومی مصرف گردد و مبنای آنان حدیث نبوی است که می‌فرمایند:

"حبس الاصل و سبل الشمره." (حرعاملی، ۱۳۹۱: ۹۲)

شهید اول وقف را صدقه جاریه معرفی می‌کند و می‌فرماید: "وقف همان صدقه جاریه است و ثمره آن تحییس الاصل و اطلاق منافع است." (شهیداول، ۱۴۱۸: ۴۲۳)

شرایط واقف

واقف باید عاقل و بالغ بوده و از خود اختیار داشته باشد و محجور نباشد.

شرایط مال وقفه

۱- عین باشد ۲- وقف، مالک آن باشد ۳- قابلیت بقا در عین انتفاع را داشته باشد ۴- قابلیت اقباض داشته باشد.

تعویض وقف پول

وقف پول، وقف خیریه تاسیس شده با سرمایه پولی می‌باشد، در تعریفی دیگر آمده است که وقف پول، وقی است که توسط فرد یا گروهی از افراد با موجودیت قانونی، در قالب پول صورت می‌گیرد.

ادله قائلین به عدم صحت وقف پول

۱- عدم بقای عین موقوفه با انتفاع از آن

یکی از مهم‌ترین شرایط مال موقوفه که با تعریف وقف نیز عجین است، قابلیت داشتن بقا در برابر انتفاع است. وقف پول با شرط سوم یعنی قابلیت بقاء در برابر انتفاع، منافات دارد. به این معنا که با هزینه کردن پول، اصل پول از بین می‌رود و این مخالف شرط وقف است که باید اصل مال باقی بماند. برخی از فقهاء از جمله محقق در شرایع، وقف درهم و دینار را به همین جهت صحیح نمی‌داند. به عبارت دیگر منفعت درهم و دینار و تصرف در آن‌ها چیزی جز خرج کردن آن‌ها نیست و وقتی پول خرج شد، دیگر عین باقی نمی‌ماند که باز هم مورد استفاده قرار گیرد. (محقق حلی، ۱۴۰۹: ۱۶۷) بنابراین چون پول شرایط مال موقوفه را ندارد، وقف آن صحیح و مشروع نخواهد بود. علامه نیز در مختلف می‌نویسد: "منع الشیخ و ابن ادریس و ابن البراج، و اکثر علمائنا من وقف الدرام و الدنانیر، لأنه لا نفع يفرض لها، إلا مع اطلاقها فأشبّهت المأكول والمشروب". (علامه حلی، ۱۴۱۲: ۳۳۰)

۲- عین بودن پول

باتوجه به تعریف وقف و شرایط آن، عین بودن مال موقوفه از شرایط اساسی وقف به شمار می‌رود. به عبارت دیگر مال موقوفه باید از اعیان باشد؛ درحالی که پول از نقود است و وقف آن نمی‌تواند از مصاديق عین محسوب گردد. بنابراین وقف پول، غیرشرعی و باطل است. (دادگو و سعادت فر، ۱۳۸۶: ۱۱۳).

۳- اجماع:

از نظر شیخ طوسی وقف درهم و دینار صحیح نیست و نسبت به آن ادعای اجماع و عدم خلاف کرده است. ایشان قول کسانی که قائل به صحت هستند را شاذ می‌داند که در مقابل اجماع قبل اعتقدنا نیست. (شیخ طوسی، ۱۳۸۶: ۲۸۸؛ ابن ادریس، ۱۴۱۱: ۱۵۴) صاحب مفتاح الكرامه درباره ادعای مذکور می‌گوید: "إنه لا يصح بالخلاف و الظاهر من نفي الخلاف في هذه نفيه بين المسلمين فهو يغيد الاجماع و زياده". (عاملى، ۱۴۱۹: ۷۴) از این عبارت اجماع و بالاتر از آن عدم صحت این نوع وقف فهمیده می‌شود. صاحب مناهل نیز معتقد است: "...فالايكون الا اجماعا لانهما لا يستندان الى شهره و ان كانت عظيمه مضافا الى ان التصریح بعدم الاعتراض بالمخالف و شذوذه يغيد اراده الاجماع بل قد يدعى ظهور كلامهما في دعوى اجماع المسلمين على المنع من ذلك". (طباطبائي، بی تا: ۹۵-۴۹).

۴- اجتماع متنافيان

حقیقت وقف ابتدائی بقای عین مال موقوفه و دوماً بهره مندی از منافع آن برای موقوف علیهم می‌باشد. پس مفهوم وقف در بردارنده ایستایی، سکون و عدم تبدیل و تغییر می‌باشد که این امر مخالف مفهوم پول است که سیال و در جریان و تبدیل است. بنابراین جمع این دو تحت امر واحد وقف پول - امکان پذیر نمی‌باشد.

ادله قائلین صحت وقف پول

وقف از مقوله‌هایی است که به کشورهای اسلامی اختصاص ندارد و در سراسر جهان، به ویژه در کشورهای توسعه یافته، نهادهای وقفی فراوانی وجود دارد. وقف پول در کتب فقهی تحت عنوان "وقف الدنایر و الدرام" مورد بحث قرار گرفته است. از ویژگی‌های مال موقوفه این است که، مال موقوفه باید از نقل و انتقال و تلف مصون بماند و از شمار دارایی مالک خارج شود، یعنی حبس شود. این حبس باید دائمی باشد تا گذشت زمان نتواند آن‌چه را واقف ساخته است بر هم بزند. باید آن‌چه حبس شده تبدیل به (سازمانی حقوقی) شود، زیرا ملک نمی‌تواند بدون مالک بماند، مگر این‌که خود نهادی مستقل باشد. آن‌چه حبس شده باید در راه خیر و خدمت به دیگران مصرف شود. (کاتوزیان، ۱۳۹۲: ۱۲۱) این خصوصیت‌ها در ماده ۵۵ قانون مدنی بدین عبارت آمده است: "وقف عبارت است از اینکه عین مال حبس و منافع تسییل شود." این ماده اقتباس از حدیث نبوی: "حبس الاصل و سبل الشمره" می‌باشد. از ویژگی‌های اشاره شده در بالا، قابلیت انتفاع با بقای عین داشتن مال موقوفه می‌باشد که محل بحث ما نیز همین نکته است، براین اساس (وقف پول) چه زمانی که به صورت درهم و دینار بود و چه امروزه که به صورت سکه و اسکناس اعتباری است محل اختلاف بوده است. از فقهای اهل سنت حنفی‌ها و مالکی‌ها و مالکی را به هدف تجارت و صرف سود آن در جهت خیر و یا اعطای قرض الحسن جایز می‌دانند. در مقابل حنبی‌ها وقف درهم و دینار را مخالف با ماهیت وقف دانسته و باطل می‌شمارند و شافعی‌ها وقف درهم و دینار را تنها برای استفاده‌های تزیینی مجاز می‌دانند. (مصطفی‌احمد و دیگران، ۱۳۸۸: ۶۵) از میان فقهای شیعه گرچه برخی چون آیت الله صانعی با وقف پول موافق بوده و استدلال می‌کنند که: "فرض وقف در وقف پول، وقف مالیت است و آن‌چه از بین رفتن آن با وقیت‌ش منافات دارد، وقف عین است". (مصطفی‌احمد و دیگران، ۱۳۸۸: ۷۱) اما اکثر فقهای امامیه وقف پول را جز برای استفاده‌های فرعی چون تزیین و مانند آن جایز نمی‌دانند زیرا معتقدند این اموال با مصرف مستهلك می‌شود. (حائری یزدی، ۱۳۸۰: ۱۳۷) فیض، به بررسی فقهی پول پرداخته است، با این استدلال که پول در گردش خود بر روی کلی دور می‌زند - نه شخصی - و کلی با وجود مصرف آن باقی است. وی وقف پول را برای اعطای تسهیلات تجویز نموده و می‌گوید: "اشکال در وقف پول این است که گفته‌اند وقته از پول منتفع می‌شویم که آن را خرج کنیم و چون خرج کردیم، پول از بین می‌رود و دیگر باقی نمی‌ماند؛ اما می‌توان گفت پول در گردش خود بر روی کلی دور می‌زند و چه اشکالی دارد که شخصی دهها میلیون پول خود را برای نیازمندان وقف کند و در سر مدّتی که از قبل معین شده است، مثل آن را به بانک بپردازد؟ این گونه وقف را عرف عقلاء می‌پذیرد، چون بسیار مفید و ارزشده و برای همیشه باقی و دایر است و هیچ حلال و حرامی هم پیش نخواهد آمد." (فیض، ۱۳۷۳: ۱۰۶) پول را می‌توان جز اموال قابل وقف در نظر گرفت. آن‌چه پول را در شمار اموال قرار می‌دهد همین ارزش و اعتبار آن است نه شکل ظاهری و نوع آن. هم‌چنین قائلان به صحت وقف پول، به عمومات وارد در باب وقف مانند: حدیث پیامبر اکرم یعنی "حبس الاصل و سبل الشمره" تمسک نموده‌اند. عبارات حبس الاصل و تسییل الشمره باعث خروج وقف پول از

دایره جواز وقف نمی شود. پس مادامی که مالیت پول محبوس و منافع آن جاری باشد با ماهیت وقف ناسازگار نیست. (سعادتی فر، ۱۳۸۶: ۱۳)

وقف پول با توجه به سازگاری هویتش با ماهیت وقف، صحیح است. زیرا ماهیت وقف پول که مالیت است قابلیت بقا در فرض انتفاع را دارد. پس وقف پول صحیح است. برخی علماء راهکارهای جایگزینی برای وقف پول همچون وصیت، قرض، مضاربه و اعانت از صندوقهای خیریه و اقدام به وقف از طریق خرید وراق وقفی ارائه نموده‌اند. و معتقدند از طریق راهکارهای فوق می‌توان پول را وقف کرد.

در میان علوم دینی و در حوزه مباحث میان‌اندیشمندان علم اصول و بحثی تحت این عنوان مطرح است: ان البحث عن مساله، کون الاصل فی الاشياء الحظر او الاباحه؟ (نایینی، ۱۳۷۶: ۳۲۸) بدین معنی که آیا اصل در اشیاء اباده است یا حظر؟

علمای اخباری با فقدان نص، معتقدند که اصل در اشیاء حظر است مگر دلیل شرعی وارد شود. در مقابل این گروه علمای اصولی قائل به اصاله اباده در اشیاء هستند مگر اینکه نهی ای وارد شود. یعنی: الاصل فی الاشياء الاباحه حتی یرد فیها نهی و المفروض عدم ورود نهی فی المقام. (حیدری، ۱۴۱۲: ۲۲۲) با این وصف به اعتقاد برخی نویسنده‌گان (ملکوتی فر، ۱۳۸۰: ۳۶) در بحث وقف پول، امکان وصحت پول وقف اگر بی چون و چرا هم نباشد در کمترین احتمال ممکن خواهد بود، چرا که در لسان ادلہ از آن‌ها نهی نشده است. (ملکوتی فر، ۱۳۸۰: ۳۶) کما این که امام صادق (ع) می‌فرمایند: "کل شی مطلق حتی یرد فیه نهی". (قمی ۱۴۱۳: ۳۱۷) همه چیز مباح‌اند مگر از آن نهی شده باشد. اگرچنان اصلی مدنظر باشد و به عبارت دیگر در صورتی که نسبت به جواز و منع چیزی از نظر شرعی شک و تردید وجود داشته باشد، چنانکه در کنکاش و بررسی مستندی دال بر حرمت آن یافت نشد، حکم به حلیت آن داده می‌شود و به قول روایت استنادی شیخ صدوق (ره) مردم در همه اشیاء آزادند مگر آن که در مورد آن‌ها نهی وارد شود. با این استدلال می‌توان گفت وقف پول صحیح است. (عزیزی، ۱۳۸۹: ۷۹)

شهیدثانی در مورد وقف پول می‌نویسد: "الاقوى الجواز لفائده التحلى بها، والتزيين، والضرب على سكها، و نحو ذلك. فان هذه منافع مقصوده و ان كان غيرها اقوى". (شهیدثانی: ۵۲۱) یعنی: قول قوی‌تر جواز وقف پول به جهت امکان استفاده از آن در آراستن، تزیین کردن، ضرب سکه و مانند آن است. پس همانا این منافع مورد قصد واقع می‌شوند. هرچند غیر این منافع قوی‌تر هستند.

صاحب جواهر هم وقف پول را صحیح می‌داند: "علاوه بر ظهور نصوص، اجماع هم صحت عاریه پول را هم چنان‌که در محلش گذشت تایید می‌کند، در حالی که از جهت شرط وجود منفعت به مانند وقف است و احتمال فرق بین آن دو وجهی ندارد. این هر آنچه که در خصوص درهم و دینار لازم است می‌باشد. اما اگر درهم و دینار در جهت آراستن استفاده شود در جواز وقف آن دو اشکالی نیست". (نجفی، ۱۴۰۰: ۱۹)

صاحب عروه هم بر این نظر است که: "قول قوی تر جواز درهم و دینار به جهت امکان انتفاع از آن با بقاء عینش است مثل تزیین و حفظ اعتبار، هم چنان که عاریه آن جایز است همان‌طور که از بعضی اخبار استفاده می‌شود، پس قول به عدم جواز ضعیف است." (طباطبایی، بی‌تا: ۲۰۶)

صاحب حدائق هم صحت وقف پول را می‌پذیرد و این چنین می‌نویسد: "در رابطه با جواز وقف دینار و درهم دو نظر وجود دارد که مبتنی بر این نکته هستند که آیا با وجود استفاده عین باقی می‌ماند یا نه و در کتاب عاریه در شرح اخبار توضیح دادیم که امکان حصول منفعت همراه با بقاء عین وجود دارد." (بحرانی: ۱۷۹)

حائزی یزدی می‌گوید: "اگر ما وجود اعتباری اسکناس و سکه را مخصوصاً در زمان حاضر در نظر بگیریم و این که ارزش حقیقی در واقع از آن پشتونه‌های این اوراق و سکه‌های است به طوری که اگر کسی بولی را که از کسی (حتی به عنوان امانت) گرفته است تعویض کند، طرف کمترین واکنشی نشان نمی‌دهد و آن را غیر از پول خویش نمی‌داند (با توجه به این مطالب) آیا نمی‌توان این مساله را طرح ساخت که: چه اسکالی دارد کسی مثلاً یک میلیون تومان را وقف قرض الحسن کند، آن را در مرکزی مثل بانک قرار دهد و از آنجا به عنوان قرض الحسن در اختیار افراد قرار گیرد و قرض گیرندگان هم بعد از رفع نیاز یا در موعد مقرر آن را برگردانند. وقف درهم و دینار در زمان حاضر اسکناس، و به طور کلی پول رایج، نه با اصول و مقتضای وقف ناسازگار است و نه با حکم و اصلی از احکام و اصول اسلامی.

حدائق مساله قابل بحث و بررسی و تأمل بیشتر است. (حائزی یزدی، ۱۴۵، ۱۳۸: ۱۳۰).

نشست پانزدهم مجمع بین المللی فقه اسلامی وابسته به سازمان کنفرانس اسلامی که در تاریخ ۱۴ تا ۱۹ محرم ۱۴۲۵ در عمان برگزار شد. در یکی از بندهای پایانی این نشست چنین آمده است: وقف "نقود (شامل پول و اوراق نقدي) برای وام دادن یا سرمایه‌گذاری جایز و مشروع است؛ خواه با هریک از نقود وقف شده به تنها ی سرمایه گذاری شود یا نقود وقف شده توسط واقفين متعدد در یک صندوق جمع آوری شده و با کل موجودی آن سرمایه گذاری صورت گیرد یا صندوقی تشکیل شود که اوراق نقدي سهام را منتشر کند تا هر که مایل است در سنت نیکوی وقف مشارکت کند، اوراق مزبور را خریداری و وقف نماید." (سعادت فر، ۱۳۸۷: ۸۵-۸۴).

وقف پول و اشتغال زایی

از جمله اهداف دولت مبارزه با بیکاری و رسیدن به اشتغال کامل است. امروزه، کارآفرینی، از بزرگترین دغدغه‌های جوامع انسانی است؛ زیرا کار عنصری مقدس و حائز اهمیت است، که در سایه سار آن، علاوه بر رفع نیازهای معیشتی، آرامش، هویت شغلی و اعتلای شخصیتی فرد محقق می‌شود. شغل به عنوان زیر مجموعه اصلی کار، نقطه اتکای مسئول خانواده در اداره امور خانه بوده و تامین کننده سرمایه‌ای است که پایداری رابطه متعادل و مفید خانه و جامعه، نیازمند هزینه شدن آن است. افزایش آمار بیکاران و عدم برنامه‌ریزی مناسب در جهت کاهش آمار آنان پیامدهای بسیار محرابی را برای جوامع و خصوصاً خانواده‌ها به همراه دارد. پیامدهای مضر همانند: اعتیاد، جنایت، دزدی، کلاهبرداری و به هدر رفتن نیروهای مستعد و کارآمد. (امیدیانی، ۱۳۸۱: ۵۵)

اوّاقف در تحقیق این هدف نیز می‌تواند کمک مؤثری کند. بر اساس سنت وقف، گروه زیادی از طبقات مختلف جامعه به گونه‌ای با اوّاقف در ارتباطاند یا در امور مربوط به اوّاقف به صورت مستقیم و غیرمستقیم نظارت دارند. البته در گذشته این ارتباط بیشتر و در حال حاضر ارتباط مستقیم کمتر شده است. طبق بررسی‌های به عمل آمده، تعداد کسانی که در مؤسسات و املاک وقفی به کار اشتغال دارند، نسبت به کسانی که مستقیماً توسط دولت به کار گرفته شده‌اند، می‌تواند بسیار بالا باشد. از این طریق علاوه بر این که پس از مدتی نیاز آن‌ها متوجه می‌شود، با ایجاد اشتغال بیشتر موجات افزایش تولید ناخالص ملی را نیز که از اسباب شکوفایی اقتصادی جامعه است، فراهم می‌کند. (سلیمانی فر، ۱۳۷۰: ۱۶۶-۱۶۷) شایان ذکر است که با کمک نهاد وقف، قادر به توسعه مدارس و مراکز علمی هستیم که موجب استخدام اساتید مجرب و دلیل می‌شود که ماحصل آن پیشکش نمودن عالمان و اندیشمندان فراوان به جامعه اسلامی می‌باشد. بنابراین گسترش وقف پول عامل مهمی در کاهش سطح فقر و روتق اقتصادی و فرهنگی در جامعه می‌باشد.

(۴) نتیجه‌گیری و پیشنهادات

- ۱- اکثریت مردم در عین حال که علاقه زیادی به عمل پستدیده و سنت حسن وقف دارند به لحاظ مالی توانایی وقف انفرادی را ندارند و سرمایه‌گذاری پول‌های جمع‌آوری شده به صورت کارآمد و بهینه، امری پستدیده است. با اجرایی شدن وقف پول، امکان مشارکت مردمی در امر وقف نسبت به سایر آشکال وقف بیشتر (به علت عدم محدودیت در میزان مبلغ وقفی) و ترویج و احیای سنت حسن وقف در جامعه می‌شود.
- ۲- کمبود افراد متخصص فقهی و حقوقی در سازمان اوّاقف موجب عدم بروز روش‌های نوین در زمینه موقوفات شده است.
- ۳- قانون مدنی در باب وقف صراحة در لزوم محسوس بودن مال وقف به حواس ظاهری ندارد. لازم است با بازنگری در تعریف وقف و استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود، حوزه اموال موقوفه گسترش یابد.
- ۴- نیاز به استفاده از شیوه‌های نوین تامین مالی جهت توسعه موقوفات.
- ۵- وقف پول، در مقایسه با وقف اموال غیرمنقول، از امتیازهای مهمی برخوردار است؛ از جمله آن که پول در دسترس همگان است، قابلیت انتقال دارد و در مکان‌های متعدد قابل استفاده است. همچنین امکان بهره‌برداری از آن بسیار است و علاوه بر آن دارای مثل است و با از بین رفتن عین، مثل جانشین آن می‌شود و اصل پول از بین نمی‌رود. هر چند فقیهان در وقف درهم و دینار اختلاف نظر دارند، ولی همگی آنان وقف درهم و دینار را، به شرط بقای اصل در صورت انتفاع، صحیح می‌دانند.
- ۶- وقف پول، با محاسبه خدمات آن، نشان می‌دهد که اگر مزایایی بیشتر از وقف خانه یا ملک نداشته باشد، مزایای کمتری ندارد و با توجه همگانی بودن دسترسی به پول و سفارش بسیار دین به انفاق وقف، تحقق یافته است.
- ۷- وقف پول به شکل بانک و یا موسسات غیرانتفاعی قابل طرح است.
- ۸- دست‌اندرکاران وقف نسبت به کنترل بحران اشتغال، با رویکردی علمی و جدید به عنصر وقف، بخشی از آثار بیکاری را کاهش بدھند.

اولین همایش ملی کارکرد وقف در توسعه انسانی با تأکید بر وقف علمی

۱۳۹۸ و ۲۲ آبان

1st National Conference on WAQF Function in Human Development Emphasizing Scientific Waqf

12 & 13 November 2019

۹- ماحصل وقف تکامل و رشد در ابعاد فرهنگی، سیاسی و اجتماعی، اقتصادی است.

منابع

- ۱- ابن ادریس ،محمدبن منصور، (۱۴۱۱ق)،**السوائر(۳ جلدی)**،موسسه النشرالاسلامی،قم.
- ۲- ابن زهره،حمزه بن علی، (۱۴۱۷ق)،**غئیه النزوع**،موسسه الامام الصادق(ع)،قم.
- ۳- امیدیانی،حسین، (۱۳۸۱)،**وقف و استغال زایی** ، انتشارات سازمان اوقاف،تهران.
- ۴- بحرانی،یوسف،**الحدائق الناظرہ فی احکام العترة الطاھرہ (ج ۲۲)** ، دفترانتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم.
- ۵- حائری یزدی،محمدحسن، (۱۳۸۰)، **وقف در فقه اسلامی و نقش آن در شکوفایی اقتصاد اسلامی**،انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- ۶- حر عاملی،محمد بن الحسن، (۱۴۱۴ق)، **وسائل الشیعه**، موسسه آل البيت علیهم السلام لإحیا التراث، قم.
- ۷- حلی،شیخ جمال الدین (علامه)، (۱۴۱۲ق)،**مختلف شیعه (ج ۶)**، موسسه النشر الاسلامی،طبعه الأولى،قم.
- ۸- حیدری،علی نقی،**اصول الاستنباط (۱۴۱۲ق)**، لجنة اداره الحوزه العلمیه بقم المقدسة،قم.
- ۹- خسروی،محمدعلی، (۱۳۸۶)،**میزگرد با موضوع وقف پول؛ مجموعه مقالات و سخنرانی های همایش وقف در بازار سرمایه**،موسسه انتشارات دانشگاه مفید، ۱۳۸۶.
- ۱۰- داد گر،یدالله و جوادسعادت فر، (بهار ۱۳۸۶)،**احکام فقہی پول**،فقه اهل بیت،شماره ۹.
- ۱۱- دهخدا،علی اکبر، (۱۳۲۸)،**لغت نامه (ج ۴۱)**، چاپخانه مجلس، تهران.
- ۱۲- سعادت فر،جواد،**امکان سنجی فقہی وقف پول**، (۱۳۸۶)، نشریه وقف میراث جاودان ، شماره ۵۴. ص ۱۱۳، ۱۳۸۶.
- ۱۳- سلیمی فر،مصطفی،**نگاهی به وقف و آثار اقتصادی و اجتماعی آن**، (۱۳۷۰) ، بنیاد پژوهش های اسلامی استان قدس رضوی، مشهد.
- ۱۴- طوسي، محمد بن حسن (شیخ طوسي)،**المبسوط فی فقه الامامیه (۵ جلدی)**، موسسه نشراسلامی،قم.
- ۱۵- طباطبایی یزدی،سیدمحمد کاظم،**تکملة العروه الوثقى (بی تا)** ،انتشارات داوری،مکان چاپ:قم
- ۱۶- طباطبایی یزدی ،سید محمد کاظم،**ملاحقات العروه الوثقى (بی تا)**،انتشارات داوری،قم.
- ۱۷- عاملی،محمدبن برمکی(شهید الاول)، (۱۴۱۴ق)،**الدروس الشرعیه (ج ۲)** ، موسسه النشرالاسلامی،قم.
- ۱۸- عاملی، زین الدین علی بن احمد(شهید ثانی)،**حاشیه شرائع الإسلام (بی تا)** ، دفترتبليغات اسلامی حوزه علمیه قم،قم.
- ۱۹- عاملی،محمدجواد، (۱۴۱۹ق)،**مفتاح الكراهة فی شرح قواعد العلامة**،دارالتراث،بیروت.
- ۲۰- عزیزی اردھایی،کاظم، (۱۳۸۹)،**بررسی فقهی و حقوقی وقف پول**،دانشگاه قم،قم.
- ۲۱- فیض، علیرضا،**مبادی فقه و اصول (ج ۱۴)**، (۱۳۸۲)، انتشارات دانشگاه تهران،تهران.

اولین همایش ملی کارکرد وقف در توسعه انسانی با تأکید بر وقف علمی

۱۳۹۸ و ۲۲ آبان ۲۱

۱st National Conference on WAQF Function in Human Development Emphasizing Scientific Waqf

12 & 13 November 2019

- ۲۲- قمی، محمد بن علی بن بابویه(شیخ صدوق)، من لا يحضره الفقيه، انتشارات الاسلامی جامعه مدرسین، قم.
- ۲۳- کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی: عقود معین، (۱۳۹۲)، انتشارات گنج دانش، تهران.
- ۲۴- کاتوزیان، ناصر، قانون مدنی در نظام حقوقی کنونی، (۱۳۹۳)، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۲۵- محقق حلی، نجم الدین جعفر بن حسن، (۱۴۰۹)، شرائع الاسلام في مسائل الحال و الحرام ، موسسه اسماعیلیان، قم.
- ۲۶- مصباحی مقدم، غلامرضا، سجاد سیاح، محمدمهری نادر نور عینی، (۱۳۸۸)، امکان سنجی وقف سهام و پول؛ مدل صندوق وقف سهام و پول در ایران، دو فصلنامه علمی پژوهشی جستارهای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۱۲، صص ۵۹-۸۹
- ۲۷- ملکوتی فر، ولی الله، امکان سنجی وقف پول مبتنی بر فقه شیعه، (۱۳۸۰)، وقف در بازار سرمایه، ص ۳۶
- ۲۸- نایینی، محمد حسین، فوائد الاصول، (۱۳۷۶)، جماعت المدرسین فی الحوزة العلمیة بقم، مؤسسة التشریف الاسلامی، قم.
- ۲۹- نجفی، محمدحسن، جواهر الكلام فی شرح شرائع الاسلام، (۱۴۰۰)، مکتبه الاسلامیه، تهران
- ۳۰- نوری، میرزا حسین، (۱۴۰۷)، مستدرک الوسائل، موسسه آل البیت، قم.

کارکرد وقف در توسعه انسانی با تأکید بر وقف علمی